

Наливайко Лариса Романівна

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін,
Віце-президент Всеукраїнської громадської організації
«Асоціація українських правників»,
Голова Дніпропетровської обласної організації
«Асоціація українських правників»

Кліницький Ілля Ігорович

студент факультету № 4,
член Дніпропетровської обласної організації
«Асоціація українських правників»

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Суд присяжних є нововведенням в українському судочинстві, адже такий інститут отримав власну практичну реалізацію лише у 2010 році – саме тоді було прийнято Закон України “Про судоустрій і статус суддів”, в якому зазначено усі процедури реалізації даного інституту. Так, у вітчизняному судовому процесі виникла додаткова можливість прямої участі народу. Проте питання ефективності та досконалості суду присяжних в Україні залишається дискусійним, тому дослідження основних наукових підходів з цього приводу та аналіз такого інституту судочинства у порівнянні з іншими державами є важливим.

Про актуальність інституту присяжних також свідчать фундаментальні вітчизняні та світові дослідження. Зокрема, цю тему досліджували такі науковці, як К. Дронова, М. Карпенко, Н. Тимофєєв, Б. Утін, А. Уолшир та інші.

Ідея загальнонародного суду з'являлась у багатьох народів. Наприклад, серед слов'ян у XV ст. були поширені громадські суди, де староста поселення та община спільно та рівноправно вирішували будь-які судові справи [1, с. 58]. Але присяжні, як повноцінний соціально-політичний інститут, де громадяни держави мають право голосу та контролю за судовим процесом, вперше повноцінно сформувався лише у західноєвропейських країнах, бо ще з кінця VIII ст. у Франції, Німеччині, Австрії та США починають виникати або суттєво реформуватися інститути громадянського контролю за судами.

У цих державах інститут присяжних формувался на конституційному рівні (наприклад, Конституція Франції 1791 року затверджувала суд присяжних як засіб контролю за судочинством). В Україні також зазначена інституція закріплена у Конституції [2, с. 428].

Відповідно до ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі й присяжні, проте у тогочасному Кримінально-процесуальному кодексі України від 1960 року не було механізмів реалізації даного конституційного положення, тому, виходячи з того, що повноцінна правова база для суду присяжних виникла з прийняттям Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та нового Кримінального процесуального кодексу (2012 р.), такий правовий інститут для українського державотворення є новим.

Враховуючи зміст вищезазначених правових актів, можна виділити таку специфіку присяжних в українському судочинстві, а саме:

1) суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції у складі з трьох громадян;

2) присяжні, на відміну від народних засідателів, не “вносять рішення”, а “залучені” до розгляду судової справи, що свідчить про те, що їх рішення не є обов'язковим для суддів;

3) суд присяжних утворюється при суді першої інстанції за умови відповідного клопотання з боку обвинуваченого у злочині, за який передбачено довічне ув'язнення;

4) присяжними можуть бути лише дієздатні громадяни України, які досягли тридцятирічного віку, добровільно погодилися на участь у суді присяжних;

5) присяжні мають змогу запитувати учасників судового процесу з дозволу головуючого судді, вимагати роз'яснення правових норм, матеріалів справи, складу злочину, але повинні дотримуватися суддівської етики;

6) учасники суду присяжних мають змогу користуватися усіма гарантіями суддівської недоторканності під час судового процесу [3].

Так, склад української суддівської колегії у справах за участі присяжних (двоє професійних суддів і троє присяжних) та народними засідателями (один професійний суддя і двоє присяжних) частково нагадує німецьку модель: Schwurgericht (нім. суд присяжних) для особливо тяжких злочинів (двоє присяжних і троє професійних суддів) та Schoffengericht (нім. суд шеффенів) для легших злочинів (двоє присяжних і один професійний суддя) [4, с. 376].

На відміну від України, сучасна Федеративна Республіка Німеччина є прикладом стійкої демократичної системи. Крім того, німецька модель суду присяжних пережила кілька кардинальних реформ, які й утворили сучасний підхід у реалізації судочинства, який не потребує “відновлення” довіри громадськості до судів. До того ж, український інститут присяжних нині має лише консультативно-наглядний характер у судочинстві, що не є наявним для світової практики взагалі. Адже, виходячи з досвіду ФРН, Великобританії та США, окрім нагляду за судовим процесом, присяжні також мають змогу підтверджувати вину або невинуватість підсудної особи, а міру покарання, якщо особа за рішенням присяжних буде винна, обирає склад суддів [5].

Також цікавим є й те, що в Україні найменша кількість присяжних у

світі – три особи, хоча єдності з цього приводу немає: кількість членів такого інституту судочинства коливається у світі від 15 (у Шотландії). Проте нещодавні дослідження університету Глазго виявили, що найбільш ефективною є участь в судовому процесі сімох присяжних – така практика наявна у багатьох штатах США [5].

Головними аргументами «за» з приводу суду присяжних в Україні є:

– суд присяжних може суттєво збільшити рівень довіри до судової системи, оскільки, за даними соціологічного опитування у січні 2012 р. соціологічної групи «Рейтинг», найнижчий рівень довіри серед інститутів державної влади має суд, адже тільки 8% респондентів вважають, що суди цілком заслуговують на довіру, 34% вважають, що не зовсім заслуговують, а 43% громадян відповіли, що суди зовсім не заслуговують на довіру;

– участь присяжних у кримінальному судовому процесі демократизує цю сферу судочинства;

– домовленості між державним обвинуваченням, захистом та суддями унеможливлені;

– обвинувачений, маючи змогу залучення присяжних, має більше впевненості у те, що суд дійсно є справедливим;

– відродження суду присяжних у такій моделі неминує спричиняє необхідність активного і всебічного дослідження доказів у суді, розвитку мистецтва аргументації, сприяє росту професіоналізму обвинувачів і захисників [6].

Противники такого суспільно-судового інституту наводять інші аргументи та доводи:

- відсутні сформовані механізми, котрі б унеможлилювали корупційний вплив на суддів та присяжних, народних засідателів;

- більша схильність серед присяжних виносити рішення на підставі емоцій, а не закону. Це можна побачити у багатьох країнах, де існує даний інститут (наприклад: Російська Федерація, США, ФРН) [8];

- низький рівень бажання громадян України брати участь у справах владних органів, місцевого самоврядування [7]. Тобто є загроза, що присяжних обиратимуть дуже довго, якщо матеріальна винагорода буде невеликою.

Отже, можемо дійти таких висновків: інститут присяжних в Україні має консультативно-наглядовий характер, але все ж суттєво збільшує участь громадськості у судовому процесі; суд присяжних та народні засідателі частково дублюють функції один одного, адже єдиною відмінністю народних засідателів є те, що вони мають спроможність приймати судові рішення та існують у якості судового інституту лише у межах розгляду цивільних справ. Проте можна достовірно стверджувати, що присяжні є саме тим інституційним нововведенням для українського судочинства, котре значно збільшує ступінь відкритості та доступності судів для суспільства: у суді досконало забезпечуються змагальність та гласність. Досі відкритим залишається питання реалізації суду присяжних у цивільному, адміністративному, господарському судочинстві, а також збільшення обсягу розгляду кримінальних справ.

1. Российское законодательство X-XX веков : в 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. – М. : Юридическая литература, 1984-1994. – Т. 2. – С. 58.
2. Михайлов П. Л. Суд присяжных во Франции: становление, развитие и трансформация / Михайлов П. Л. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004.
3. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 07 липня 2010 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41. – Ст. 529.
4. Брауэр Э. Суд присяжных Германии и других государств / Брауэр Э. – СПб. : Журнал Министерства юстиции Российской Империи. – № 9, Сентябрь, 1865.– С. 376.
5. Колесник В. Імітація суду присяжних в новому КПК / В. Колесник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : pr.org.ua/lib/kolisnik-imitacija-sudu-prisaznich-v-novomu-kpk.
6. Куцин М. Суд присяжных: законодавче закріплення і проблеми впровадження у кримінальному судочинстві України / М. Куцин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.yurgazeta.com/tags/kucin_sud_prisaznih.
7. Порівняльне правознавство / за заг. ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003.
8. Славський О. Новий кримінальний кодекс. Суд присяжних дає надію, але без гарантій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://texty.org.ua/doc/slavskiy_noviy_kriminalniy_kodeks_sud.

Наливайко Лариса Романівна

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін,
Віце-президент Всеукраїнської громадської організації
«Асоціація українських правників»,
Голова Дніпропетровської обласної організації
«Асоціація українських правників»

Южека Роман Сергійович

студент факультету № 4,
член Дніпропетровської обласної організації
«Асоціація українських правників»

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУСУ ІНОЗЕМНИХ
ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА**

Поряд з громадянами України на її території перебувають іноземці та особи без громадянства. У загальному вигляді основи правового статусу закладені у ст. 36 Конституції України, згідно з якою іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами, а також несуть ті самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.